

Geadmised ma-kolide

pärrast

Talliinna = maal.

Talliinnas, 1867.

Trükkitud J. H. Gresseli kirjadega.

ESV TA Fr. K. Kretzweil oia.
Kirjandus-ajandussel
Arhiiviraamatukogu

1965:4867

Reigeförgemalt kinnitatud Üllema Ma-koli-kohtu poolt antakse järreltulleswad „Seadmisses ma-kolide pärrast Tallinna-maal“ kihhelfondade koli-üllemate ja koggufondade wanemate kätte, et nende järrel tewad.

Seadmisses

ma-kolide pärrast Tallinna-maal.

1.

Kolid on sedda möda, kust omma üllespidamist sawad, ehk möisa-kolid, ehk walla-kolid ehk ka kolid, mis möisa ja walla pärralt on. Esimeses on nijuguses kolid, mis möisa-wannem üksi ilma walla abbita üllespeab. Walla-kolid on need, mis wallad üksi omma kulluga üllespeawad. Wiimses on need kolid, mis möisa-wannem ja wald ühheskoos üllespeawad. — Wallitusse polest on kõigil neil kolidel üks ja sesamma järg ja nemmad seisawad kirriku holecandmisse al ja peawad allati weel nagu ennegi aitama, et koddune õppetuse ifka parremaks lähhäks; sedda, mis koddune õppiti, peawad kolid kinnitama ja kaswatama.

2.

3gga wald (koggufond), kus peale 300 meeste- ja naeste-rahwa hinge on, peab ommale koli asjutama ja üllespidama. Üllema ma-koli-kohtu holecaks jääb, neid waldu, kellel weel koli ey olle, ühheks suremaks koli-kogguduseks ühteseada, nõnda et iggaihhe nijuguse koli-kogguduse keskpaika wibimata üks kool saab ehhitatud, kelle üllespidamise eest kõik ühte seatud wallad peawad hoolt kandma.

3.

Wald ehk koli-koggudus seisab selle eest, et koli-toa landu ja muud riistu, et koltamise nõusid, et tarwilist ahjukütti ja küündlaid saab murretsetud ja et koolmeister öiete üllespidamist ja palka saab.

4.

Koolmeistrile peab palk nõnda määratud sama, et se kõige wähhemalt sedda wäljateeb, mis meie päiwil hea fullase eest tulles arwata, se on arru järrel 80 rubla. Kui

koolmeistri käes maid on, mis temmale se võrra andi ei anna, siis peab wald temmale ni palju jure maksma, et illemal nimmetatud palga arru täis tulleks. Kõige eunamiste tulleb tähhele panna, et — kui võimalik — koolmeister palga eest maad saaks, nõnda et temma sel ajal, kui kool seisab, jeddasaanma tööd ja ammetit peaks, mis muil walla liitmetelgi on.

5.

Sedda, mis wald koolmeistrile maksab, peab walla-wallitus koolmeistriga selge kontrahhi läbbi kinnitama, ja kui wald ahju-kütti ja küündlaid omma poolt annab, tulleb sedda ka siina üllespanna. Need kontrahhid näidatakse koli-wöörmiündri herrale ette ja temma panneb tähhele, et wald neid töeks teeb.

6.

Enne kui legi koolmeistri ammetisse seatakse, tulleb kihelkonna koli-kohhut palluda, et se tedda kinnitab. Selle tarwis toob se, kes tahhab koolmeistriks hakkata, omma kirjuri õppetaja käest tunnistust, kuidas temma olleminne ja ellu wiisid on. Se õigus, koli-kohtule koolmeistrid kinnitamiseks nimmetada, seisab mõisa-kolide kohta mõisa-wannema, agga walla-kolide kohta walla-wallituse käes. Saab kool mõisa ja walla kulluga üllespetud, agga mõis ja wald ei olle ühhes nõus, kedda tahhawad koolmeistriks lasta kinnitada, siis on mõisa-wannemal ni hästi kui walla-wallitusel õigus, et kumbki ühhe mehhe kihelkonna koli-kohtule nimmetab.

7.

Kõik need, kes Tallinna- ehk Riia-maal koolmeistri kolis käinud ja sealt tunnistuskirja saanud, et koli-ammetisse kõlbawad, wöiwad koolmeistriks sada, ilma et eunam läbbi katjutakse, palju oskawad. — Neid, kellel niisuggust tunnistuskirja ei olle, ja kes ei wõigi töeks tehha, et nad enne jubba on koli piddanud, neid katjub kihelkonna koli-kohhus nende tundmisse polest läbbi; ja kui se neid kõlbawaks arwab, siis wast sünnib neid koolmeistriks seada.

Lisja. Kes peale kaks aastat koolmeistri-kolist wäljas on ja polle sel ajal mitte koli piddanud, sellega wõtakse ueste eksamini (läbbikatsumisi) ette.

8.

Kes koolmeistriks tahhab hakkata, selle käest pärritakse kõige wähhemalt:

- 1) Et ta selget werimist ja ramatu luggemist oskab õppetada ja laste käest ka nõuda, et arru annawad seft, mis loewad.
- 2) Et ta selget kirja kirjutab.
- 3) Et ta katekismuse peatükid tunneb ja oskab küsimiste naal laste käest taggapärrida, mis peatükide sõnnad tähhendawad.
- 4) Et temma piibli-luggusid parrajaste tunneb ja neid peast oskab juttustada.

5) Et rehkendamise 4 peatükki ilma nimmeta ja nimmega numbritega temmal selged on, ja et ta regula-de-tri ja murtud numbrite arvamisist tunneb.

6) Et ta oskab laulma õppetada.

9.

Sedda möda, kuidas nekruti-wõtmissse seadus, mis 1861-jel aastal Riia, Tallinna- ja Kura-ma tarwis kõigeförgemalt sai kiinitatud, § 19 number 4 ja 5, ütleb, on koolmeistrid mõisa-, walla- ja nende kolide jures, mis mõisa ja walla pärralt, nekruti-wõtmisssest seks ajaks lahti, kuuni koli-ammetit peavad. Nõndasammuti on nemmad lahti ihhu-nuhtlussest ja neist maksudest, mis hingede pealt maksetakse. Wald ehk koggudus, kelle heaks kool on, peab koolmeistri eest pearahha ja muud hinge maksusid tasuma.

10.

Koolmeistrit ammetist lahti mõista tohhib kihelkonna koli-kohhus üksi. Agga se lubba on, et koolmeister ni hästi, kui mõisa-wannem ehk wald, kui koolmeistrit mõisa- ehk walla-kolist lahti lasti, wõiwad üllema ma-koli-kohtule üllesanda, mis neil selle jures ehk kaewata on.

11.

Mõisa- ja walla-kolides tulleb õppetada:

- 1) selget ja mõistliku ramatu-luggemist.
- 2) katekismuse tundmist.
- 3) kirjutamist.
- 4) rehkendamist tahwli peal ja isfeärranis ka peast.
- 5) piibli-luggude tundmist.
- 6) laulmist.

Dummeti ei kelata mitte, weel muud tarwilisi asju õppetada, agga muud suremat õppetust wõiwad need lapsed üksi sada, kes enne nimmetatud õppetusssega jubba selgeks saanud.

12.

Agga kool seisab omma koolmeistri isfiärraliko holekandmissse al. Koolmeister peab igga aasta, enne kui kolitamisse aeg hakkab, kolitamisse plani selle ülle, kuidas tulleswal koli-aastal tahhab koli piddada, kihelkonna koli-kohtule läbbikatsumissseks ja kiinitamissseks ettenäitama.

13.

Aggaühhest lapsest panneb koolmeister igga pääw kirja; kas on kolis käinud, — selle tarwis olgu isse päwa-ramat. Agga aasta, kui koli läbbi katjutakse, wöttab kihelkonna koli-kohhus koolmeistri käest päwa-ramatu wäljakirjutust wastu ja nõndasammuti ka teadus-kirja, mis koolmeister selle ülle teeb, kuidas laste kolitaminne wiimjel talwel korda läinud.

14.

3gga üks laps waldas peab omma künnemast kuni kolmeteistkünnemast aastast kõige vähemalt 2—3 talwet kolis käima. Enne kui lapsi koolmeistri õppetuse alla tuakse, peab neid koddu ni kangele õppetama, et neil ramatu luggemisjega jubba tee ees on. Wannemad, kes omma lapsi kolis ei sada, peawad, kui nende wabbandamine tühhi on, kõige vähemalt 1 kopp. hõb. igga kolis käimata päwa eest kolis-kassa heaks trahwi maksma. 3gga kihhelnonna kolis-kohhus wõib, kus se näitab tarwis ollema, sedda trahwi maksu ka kõrgemaks tõsta.

Ühisfa. Makogukonna seadus (§ 11, täht c.) õppetab, et wõlimeeste kogu peab ka kogu-konna kolide eest hoolt kandma. Agga et wõlimehed mitte allati koos ei olle, sellepärast walliwad nemmad enneste seast ühhe mehhe (kolis-wöörmündri), kes tallitajaga ja firriku-wöörmündriga ühheskoos laste kolis käimist tähhele paneb; koolmeistrile mõnnesugguse kolis asja jures — kui tarwis — toeks on; nende käest trahwi ajab, kes ilma asjata jäiwad kolis käimata, ja sedda trahwi rahha kolis-kassa heaks õppetaja kätte wiib.

15.

Kui waldas ehk ümberkaudu liggidal külge-hakkawad tõwved hakkawad liikuma, ni kui sarlaki haigus (kallewi tõbbi), leted ja muud, siis tulles kolis ni kauaks kinni panna, kuni haigus kustub.

Ühisfa. Ni pea kui nisuggune hädda-luggu tõuseb, peawad koolmeister ja walla wannemad sedda kolis üllematele teada andma, kes otjust tewad, kas kolis kinni panna wõi mitte.

Kihhelnonna kolis-wöörmündri herra.

16.

3gga ühhes kihhelnonnas wallib firriku konwent ehk mõisa-wannemate kogu isse-keskis ühhe mõisa-wannema kolis-wöörmündri herraks; selle kohhus on se:

- 1) Ta toimetab, et üllema ma-kolis-kohtu käsjud kihhelnonnas õigel wiisil sawad täidetud.
- 2) Ta sadab üllema ma-kolis-kohtu kätte kõik teadaandmised ja wastused, mis pärritakse ja läffitab siina igga aasta Jani-päwaks teadus-firja omma kihhelnonna kolide pärrast.
- 3) Ta katsub firriku õppetajaga seltsis kihhelnonna kolis läbbi.

17.

Kui walla-kolis ehk mõisa ja walla pärralt kolis koolmeistri koht tühjaks saab ja ühhe aastaga ei ja mit koolmeistrit seatud wiisil (wata number 5) sisse wõetud, siis paneb kihhelnonna kolis-kohhus omma poolt ühhe kõlbawa mehhe (wata number 7 ja 8) siina koolmeistri ammetisse.

18.

Mi kaua, kui koolmeistri koht tühhi on, peab ommeti ühtepuhku kõik, mis koolmeistri palgaks määratud on, maksetud sama ja se jääb siis koli-kasja heaks. Kihhelkonna koli-kohtu üllewatamise al wallitseb koli-kasja ülle wald üksi ehk, — kui koli üllespiddamine möllemate hõleks on, — mõisawannem ja wald ühheskoos.

Kihhelkonna koli-kohhus.

19.

Kihhelkonna koli-kohtu liikmed on: üks kirriku-wöörmündri herra, kihhelkonna koli-wöörmündri herra ja kirriku õppetaja. On koli-wöörmündri herra isse ka kirriku wöörmündri herraks, siis jääb teine kirriku wöörmündri herra ka koli-kohtu liikmeks. Koli-kohtu wannemaks on koli-wöörmündri herra, ehk kui tedda seal ep olle, kirriku wöörmündri herra. Protokolli kirjutab üks kohtu liikmete hulgast.

20.

Kihhelkonna koli-kohhus peab kaks seatud kohtu-päwa aastas, teise süggise, enne kui koliskäimine peale hakkab ja teise kewwade, kui kolid on kiini pandud. Muudu petakse kohtu päwa sel ajal, kui kohtu-wannem sedda nõuab. Kui kaks kohtu-liget sedda nõuawad, peab kohtu-wannem ka kohtu-päwa piddama. Kui kihhelkonna koli-kohhus sedda arwab tarwis ollema, siis ta kutsub — kui kohtupäwaks kofku tulleb — ka neid koli-wannemaid liggi, tedda § 14, lissa 2 nimmetati, ja kulab neis asjus, mis neile ette panneh, nende nõu.

21.

Kus kohtu-päwa petakse, sedda annab igga kord kohtu-wannem teada.

22.

Seatud süggisefel kohtupäwal katsub kihhelkonna koli-kohhus igga aasta mõisa, walla- ja ühheskoos petud kolidest nende kolitamise plani läbbi, kas on parras. Ses planis olgu ka üllespandud, millal koli piddamine peale hakkab, millal koli jälle tahhetakse kiini panna, millal ja kauaks kolitamine pühjade ajal seisma jääb, mittu päwa nädaldas ja mittu tundi päwas peab koli petama. Koli-kohhus kiinitab selle plani ehk parrandab, mis ei näita seadusje järrel egga parras ollema. — Peale sedda peab koli-kohhus seatud kohtu-päwiil arru, kuidas omma kihhelkonnas wõiks koli-asja ifka parrema ja täielikuma korra peale sata. — Kewwade, kui kolid on kiini pandud, toob kihhelkonna õppetaja koli-kohtu kätte teadus-kirja, kus ta laiemalt kolidest ja laste õppimisest teadust annab. Sedda möda teeb siis koli-kohhus ka ühhe teadus-kirja, mis kirriku konwenti kätte saab.

23.

On kaebdusfi töstetud koolmeistri peale, siis kuulab koli-kohhus asja järrele ja võib omma meelwalla polest koolmeistrit kas nomida kohtu ees ehk tedda ka ammetist lahti lasta.

24.

Kui walla ehk temma ammet=meeste peale kaewatakse, et nemmad holetumad on egga tahha seadust möda koli eest hoolt kanda, siis annab koli-kohhus kaebdust nende koh-tude hõleks, kellesse asfi pudub.

25.

Kui kaebdusfi töstetakse mõisa=wannema peale koli=asjade pärrast, siis kuulab kihhel-konna koli-kohhus neid järrele, annab kaebdust selle mõisa=wannemale teada, kelle peale kaewati ja pärrib temma käest wastust ja kuidas asfi siis näitab, sedda möda kohhus ehk tunnistab kaebdust tühjaks, ehk annab sedda omma protokolliga selle kohtu hõleks, kellesse asfi pudub.

Rõigeförgemalt kiinitatud Üllema Ma=koli=kohtu nimmel:

Landrat Otto von Taube,
Harjo = ma kirrifo = wõörmilindri herra.

Landrat M. von Engelhardt,
Rittershaw=hauptmani asemel ja Zerwe=ma kirrifo=
wõörmilindri herra.

Landrat G. von Wartmann,
Lääne=ma kirrifo=wõörmilindri herra.

Rindral=Supertent Wold. Schulz.

A. v. Gernet, Vanstoa=sekertär.

Tallinnas, Vanstoa=majas, 22. Nowembril 1867.